

Ivan PAPIKA

Prilog poznavanju suradnje lijevog krila HSS i KP u Podravini

U ovom radu obuhvaćen je manji dio zbivanja na relaciji suradnje lijevog krila Hrvatske seljačke stranke (HSS) i Komunističke partije u Podravini u razdoblju nekoliko godina pred drugi svjetski rat i na početku fašističke okupacije, kao i izravnog uključivanja naprednih članova HSS-a u narodno-oslobodilački pokret. U općenitom smislu bilo je to razdoblje pokušaja fašizacije starojugoslavenskog režima i države, što je kulminiralo pristupanjem trojnom paktu pred sam napad fašista na našu zemlju. S općim nepovoljnim kretanjima u Evropi i zemlji, te godine pred rat bile su ujedno i doba raslojavanja u građanskim i seljačkim strankama, uz jačanje Komunističke partije Jugoslavije, a osobito nakon dolaska druga Tita na njeno čelo 1937. godine.

Tada je i KP vodila specifičnu politiku prema HSS-u, nastojeći da sve napredne snage iz ove stranke uključi u svoje redove. To je već jasno formulirao i napredni Krndelj, bliski suradnik Josipa Broza, u formulaciji direktive CK KPJ upućenoj partijskim organizacijama u sjevernoj Hrvatskoj i Dalmaciji 1935. godine. U tom direktivnom pismu, među ostalim, piše: »Svi naši drugovi na selu u hrvatskim krajevima moraju da uđu u HSS i da unutar HSS zajedno s lijevim i nacionalno-revolu-

cionarnim elementima rade na pretvaranju HSS u borbeni nacionalno-revolucionarni antifašistički pokret. (...) Naravno, to ne znači likvidaciju naših organizacija, već naprotiv, njihovo jačanje«.

Položaj Komunističke partije na području Podravine, gdje je živio i radio vođa lijevog krila HSS, seljački književnik i napredan seljak Mihovil Pavlek Miškina, kojega je Partija potpomagala i podržavala u većini njegovih akcija, bio specifičan, pa je i djelovanje komunista i suradnika bilo u koprivničkom kotaru i ovom dijelu Podravine drukčije nego u nekim drugim krajevima.

Da je Miškina gledao sa simpatijama na komunistički pokret, poznato je iz mnogih njegovih izjava prijateljima, kao i iz njegove poznate izjave Luju Adamiću,¹ da spomenem samo jednu od njih. Njegova suradnja sa studentima, predavanja u Beogradu što su ih, u stvari, organizirale KPJ i skojevske organizacije; njegovi posjeti Srbiji; posjeti seljaka iz Srbije Miškini i njegovu Đelekovcu; njegova predavanja u Zagrebu; njegova aktivnost u susjednim kotarevima Ludbregu i Đurđevcu;² njegovi odnosi s Dragoljubom Jovanovićem,³ sveučilišnim profesorom i od 1940. godine predsjednikom Narodne seljačke stranke, zagovornikom priznavanja SSSR-a; itd. Sve su to bili jasni znakovi njegove napredne orijentacije. Kada tome još dodamo Miškinovo držanje u doba takozvane Nezavisne države Hrvatske (NDH), zajedničke direktive s Partijom o slanju hrane u logor »Danica« kraj Koprivnice i događaje o kojima će biti riječi u ovom radu, onda postaje jasno kakvi su bili odnosi lijevog krila HSS u našem području prema Komunističkoj partiji.

1. Luj Adamič, napredni američki pisac slovenskog podrijetla.
2. U Ludbregu i Đurđevcu svojim ugledom Miškina je pomagao tamošnje pripadnike lijevog krila HSS u njihovim sukobima s desnicom. Veći dio ludbreškog rukovodstva HSS (V. Tot i drugi) i đurđevačkog također uključio se u NOP, te su u borbi i nakon oslobođenja obavljali razne odgovorne dužnosti (primjerice: Frančina, Jendrič, Jendriger, Matkov i drugi).
3. Dragoljub Jovanović bio je Miškinin prijatelj. Kad je Miškina dolazio u Beograd, često ga je posjećivao. U jesen 1939. Jovanovića je posjetio zajedno s Miškinom i Paprika u njegovu stanu u profsorskoj koloniji.

U doba Banovine Hrvatske

Suradnja između KP i lijevog krila HSS došla je posebice do izražaja u doba Banovine Hrvatske. Odmah nakon sporazuma Cvetković-Maček, banska vlast postavlja u općinama i gradovima Hrvatske svoje ljude, to jest članove HSS, tamo gdje nisu bili na vlasti njezini članovi. Takav je slučaj bio i u Koprivnici. U vodstvu HSS u Zagrebu a na intervenciju koprivnički reakcionarno orijentiranih haesesovaca (Ivan Kraljić⁴) itadanjih »uglednih« građana (Stjepan Pavunić, župnik⁵), donose odluku da za gradskog povjerenika u Koprivnici postave Jovu Magovca, oca poznatog haesesovačkog prvaka Božidara Magovca (grkokatolik, odnosno, kako smo ih navikli nazivati — unijat).

Magovac ne samo da zauzima stav protiv Miškine i čitava lijevog krila HSS, nego se i nastanio kod župnika Pavunića, te djeluje potpuno u klerikalnom duhu i u sporazumu s ustaški nastrojenim građanima. Miškini i lijevom krilu HSS ubrzo dojadi njegova работа i oni odlučuju da Magovca smjene i postave svojeg čovjeka. Nakon međusobnih dogovaranja pozivaju zajedno sa svojim najpouzdanijim ljudima (Miškina, F. Gaži, S. Prvčić, Tomina Gaži i drugi) i svoje saveznike, inače u gradu pronosiране kao komuniste: prof. Ivu Hiršla, prof. Mihajla Pavlovića i Ivana Papriku. Sastanak se održava u knjigovežnici Valka Lobarca, koji je također bio prisutan. Nakon raspravljanja o općoj situaciji, dolazi do jednoglasnog zaključka da J. Magovca valja smijeniti s položaja gradskog povjerenika, a na njegovo mjesto postaviti I. Hiršla, koji je nedavno bio otpušten iz službe na gimnaziji u Sl. Brodu kao politički nepouzdan. Na tom istom sastanku donosi se i odluka da uredništvo »Podravske novine« preuzme prof. M. Pavlović, dok mu je Ivan Paprika bi ozamjenik. Također je odlučeno da ing. Z. Selinger bude namješten u građevinskom odjelu banske vlasti.⁷ »Podravske novine« dobivaju zadatak da raskrinkavaju i ruše sve pristaše reakcionarnog desnog krila HSS. Već 28. listopada 1939. godine Mihajlo Pavlović potpisuje se kao urednik »Podravske novine«, a 15. studenog Hiršl daje

za ovaj list izjavu kao novi gradski povjerenik. Novine odmah počinju pisati i o socijalnim problemima, a među malim vijestima pojavljuju se podaci o raznim privrednim i znanstvenim uspjesima SSSR-a. Kad je Jugoslavija uspostavila trgovačke odnose sa SSSR-om, sovjetska trgovinska misija u Beogradu pretplaćuje se na tri primjerka »Podravske novine«, koje im se šalju zatvorene u kovrti. Novine otvaraju rubriku »Priča se i piše« i »Politički kutić«, koji zajedno uređuju I. Hiršl i I. Paprika. Pokreće se i kajkavska humoristička rubrika »Ivina z vugla« (Hiršl) i »Ivina z drugoga vugla« (Paprika), a kasnije s Valkom Lobarcom i šaljevi mjesečni list »Podravski klopotec«. Sve to za borbu protiv desnice.

Reakcionarno krilo HSS na čelu s I. Kraljićem, S. Pavunićem, dr. I. Vedrišom, V. Galincom,⁸ V. Horvatom i drugima, počinje veliku kampanju protiv Miškine i njegove okolice kao i protiv njegovih, odnosno njihovih komunističkih saveznika. Šire se rukom pisani plakati i leci, piše se katranom po zidovima i napadaju napredni građani. Policija svakodnevno podnosi izvještaje gradskom povjereniku I. Hiršlu o novim napadima i predlaže da oni to izbrišu. No, zajednički se odlučuju da se svi natpiše ne diraju, jer oni najviše štode svojim autorima. To se pokazalo kao točno.

4. Ivan Kraljić, nekadašnji narodni zastupnik HSS, desničar. Sjedio u Lepoglavi i pušten na intervenciju klerikalaca. Protivnik lijevog krila HSS i osobito Miškine.
5. Stjepan Pavunić, »presvetli« apoštolski protonator i koprivnički župnik, vrlo ograničen i ambiciozan. Zelio postati zagrebačkim nadbiskupom. Igrao je značajnu ulogu u ustaškom pokretu Podravine.
6. Franjo Gaži, predsjednik kotarske organizacije HSS u Koprivnici i Miškinin zamjenik kao narodni zastupnik. Kasnije predsjednik HRSS (Hrvatske republikanske seljačke stranke) u NOB i kasnije. Stjepan Prvčić, predsjednik kotarske Seljačke sloge u Koprivnici, bio na robiji zajedno s komunistima (Moša Pijade i drugi). Tomo Gaži, predsjednik kotarske Gospodarske sloge u Koprivnici, odmah na početku odlučuje se, kao i Prvčić, za NOB i aktivno se uključuje u pokret. Valko Loborec, koprivnički knjižar i tiskar, dobrovoljno odlazi u partizane 1943. godine zajedno sa svojom tiskarom.
7. Z. Selinger, danas arhitekt u mirovini, bio član SKOJ-a.
8. Viktor Galinec, predsjednik reakcionarnog Hrvatskog radničkog saveza u Koprivnici i veliki protivnik komunisti. Razbijao napredni Ujedinjeni radnički savez sindikata (URSS) i štrajkove koje je ovaj pokretao. Vilko Horvat, opasan ustaški dobrovoljni agent.

Uprava grada Koprivnice pod vodstvom I. Hiršla, člana KP, postiže lijepe uspjehe, stabilizira gradske financije i većina građana je bila zadovoljna. Ipak, bilo je to vrijeme kada su u Koprivnici glave počeli dizati i frankovci, klerikalci i slične grupe, koje je Maček pokušao »oslabiti« primajući ih u svoje redove. Nikola Herman, brijač,⁹ počinje u pijanstvu isticati svoju pripadnost ustaškom pokretu. Javlja ju se i neki drugi. U tom razdoblju dolazi u Koprivnicu Stjepan Buč,¹⁰ kako bi održao politički sastanak. Taj skup se zaista i održava u »Domoljubu« (danas Dom kulture). Međutim, u dogovoru s lijevim članovima HSS na sastanak dolazi i napredna omladina (u organizaciji Đuke Imbrišaka) i u pogodnom trenutku isfučka i rastjera taj sastanak, na koji su došli i članovi lijevog krila HSS, te su tu javno zajedno istupili zajedno sa članovima KP.

U to doba lutaju po Koprivnici i okolici, kao i na području općina Ludbreg i Đurđevac, nekakvi njemački »istraživači nafte«. Da li su uopće tražili nafte, teško je reći, ali da su se bavili špijunažom — to je potpuno sigurno. Odmah je organizirana neka vrst protuobavještajne službe, za koju su radili i organizirani i neorganizirani antifašisti. Skupljeni su podaci o tome kako su Nijemci snimili pomoćni aerodrom u Crnoj Gori,¹¹ koprivnički željeznički čvor, broj kolosjeka na stanicama prema Varaždinu, Guekenysu, Kloštru i Zagrebu, kasarne u Koprivnici, itd. Jedan od tih dokumenata ukrao je B. Albahari kod Milana Benotića, gdje su Nijemci imali sjedište, dok su ostale dokumente nabavili drugi, a neke je I. Paprika dobio od Đuke Imbrišaka.

Na rad sumnjivih Nijemaca upozoravalo se i kotarskog predstojnika Alfonza Bagoljija, ali uzalud. Odgovarao je da to omladinci »vide duhove«. Za taj je korak znao i Miškina, iako se ovaj problem nastojao riješiti bez njegove izravne intervencije. Kada to ipak nije uspjelo, dokumenti su predani Miškini. On je o tome govorio s tadašnjim podbanom dr. Ivom Krbekom i s nekima u Beogradu. Iz banovine je došao upit Bagoljiju, ali je ovaj službeno odgovorio isto: studenti »vide duhove«. Ban-

ska vlast je ipak odredila jednog žandara da stalno prati Nijemce,¹² ali su mu ovi lako izmicali ispod kontrole. Podijelili bi se u dvije ili tri grupe i žandar je ostajao bespomoćan. Tužio se na to tko mu je dao tako »glup zadatak«. Iz Beograda je Miškina dobio drugi odgovor: vlada ne može ništa učiniti, jer Nijemci traže naftu na temelju međudržavnog ugovora.

Međutim, to ipak nije bilo sve. Čak ni sam Bagolji nije bio toliko kriv, kako je to u prvi mah izgledalo. Naime, u to se vrijeme nalazio u Koprivnici kapetan starojugoslavenske vojske Katušić.¹³ On je bio vojni obavještajni oficir i izravno je surađivao s Bagoljijem. Sve što je Bagolji saznao morao je reći kapetanu, a Katušić se mnogo kretao u društvu Nijemaca i s njima bančio i kartao. Stoga i nije čudno što je upravo Katušić rekao Bagoljiju da s Nijemcima nije ništa sumnjivo. Napredne snage bile su već onda uvjerenе da i Katušić radi za njemačku obavještajnu službu, a to je rečeno i Miškini. Kada je nastupila NDH, Katušić je postao zapovjednik mjesta Bjelovar.

Općinski izbori 1940. godine

Općinski izbori 1940., koje je banska uprava raspisala za 19. svibnja, trebali su »pročistiti« seoski i gradski upravni aparat i osvojiti općine koje su bile još u rukama Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ). Ujedno je valjalo za taj cilj pridobiti i srpski živalj koji je živio na području Banovine Hrvatske. Koprivnica je bila ponovno u zasebnoj situaciji. U susjednim kotarevima Ludbregu, Đurđevcu, Križevcima i drugdje postojale su i protuhaesesovačke kandidatske liste. U Koprivnici toga nije bilo, jer je kormilo u cijelosti ovdje držalo lijevo krilo HSS. Komunistička

9. Nikola Herman, brijač, naslijedio kao logornik »Danice« Martina Nemca. Pijanac.

10. Stjepan Buč, predsjednik minijturnog frankovačkog Hrvatskog narodnog pokreta, koji je tvrdio da su Hrvati podrijetlom Goti!

11. Vodio je nacističku obavještajnu grupu neki Ruser, koji se odmah po dolasku Nijemaca u Jugoslaviju pojavio u Koprivnici.

12. Taj žandar još i danas živi u Reki kod Koprivnice.

13. Što je kasnije bilo s tim kapetanom, nisam saznao.

Ostali podaci u ovom radu temelje se uglavnom na vlastitom sjećanju.

partija nije tu postavljala protukandidate HSS-u, a Miškina je sa svojim podupirao kandidat s liste lijevog krila HSS. U Ludbregu je, primjerice, bila postavljena »izvanstranačka« lista sastavljena pretežno od simpatizera KP na čelu s Lj. Vrančićem. Poznato mi je da je Miškina prikriveno potpomagao tu listu. Protivničku listu sastavio je I. Pernar, narodni zastupnik HSS za kotar Ludbreg, koji je inače Miškini u većinu u organizacijama HSS na području koprivničkog kotara optuživao za komunistam. U Koprivnici je nosilac liste bio Tomo Čiković i ona je glatko pobijedila.

Napredne snage pomagale su lijevo krilo HSS u Koprivnici i bile su uglavnom bez stalnog zaposlenja, pa je Miškina odlučio da ih pomogne namjestiti u Podravini. Međutim, to ipak nije uspjelo, iako su lijevi HSS-ovci bili u Koprivnici dovoljno jaki da osiguraju posao određenom broju naprednih građana. Tako je dojučerašnji gradski povjerenik Ivan Hiršl dobio mjesto profesora čak u Vinkovcima, Mihajlo Pavlović postao je profesor u Mostaru, dok se Ivan Paprika zaposlio u poreznom uredu u Prijedoru. Jedini je blizu ostao Z. Selinger, kao arhitekt u banskoj upravi u Zagrebu. Usprkos ove raštrkanosti veze su se ipak i dalje održavale, pa je bilo i pisanja članaka za »Podravske novine«, i to pretežno u slučajevima kada je trebalo obračunavati s kojim glatijim desničarom u Koprivnici.

U doba kad su spomenuti drugovi u Koprivnici uređivali »Podravske novine«, toliko su se zamjerali desničarima, a osobito ustašama, da je na adresu prof. Pavlovića došlo iz Italije i prijeteće pismo. U tom pismu je kasniji krvavi ustaša Martin Nemeč prijetio Pavloviću i Papriki. Slična prijeteća pisma stigla su i na adresu Miškine.

U to vrijeme napredne snage dosta su surađivale i u Seljačkoj slozi u Koprivničkim Bregima (braća Petričević, Sinjerec i drugi). Tamo su se održavala predavanja s domaćim predavačima i onima iz Zagreba, koji su dolazili po partijskim vezama. Organizirale su se i razne priredbe, kazališne predstave i slično. Situacija se razvila u tom smje-

ru da je iz Mačekove kancelarije iz Zagreba morao doći nalog da se u selu ne smije pozivati organizatore tih priredbi na suradnju, a u Brege je došao i posebni izaslanik dr. Mačeka da »pomiri« jaku ljevicu i slabdu desnicu u okviru HSS.

Rat je pred vratima

Politika vlade Cvetković-Maček sve je manje odgovarala seljačkim masama u Hrvatskoj. U Evropi je buknuo rat, pa je vlada morala više pažnje posvetiti vanjskoj politici. No, čudna je bila ta pažnja; najgore je bilo to, što, ako se i povjerovalo u dobre namjere te vlade, nije se moglo vjerovati u njenu sposobnost, njenu doraslost situaciji. Rat se divovskim koracima približavao i našoj granici, a vlada se ponašala kao da joj stoji na raspoloženju beskrajno mnogo vremena. Nakon potpisa trojnog pakta nastaje u cijeloj Jugoslaviji uzbuna. I u Hrvatskoj široke mase s nepovjerenjem gledaju na tvrdnje vlade Cvetković-Maček da je upravo taj potez određena garancija da Jugoslavija neće sudjelovati u drugom svjetskom ratu.

Vlada pokušava upozoriti na snagu Jugoslavije pozivanjem rezervista na »vježbu«. Međutim, svuda se osjeća nesigurnost, što posebno dolazi do izražaja već od početka travnja, a osobito pak nakon puča od 27. ožujka 1941. godine. Oficirski kor stare Jugoslavije ne zna što da radi. Nitko ne zna što će reći Maček?! Hoće li pozvati hrvatski narod da se bori u slučaju napada fašista ili neće?! Napokon, u zadnji čas dolazi nekakva tajna Mačekova okružnica koja se mogla i pozitivno protumačiti, ako je čitao čovjek koji je sam želio da se bori! U isto vrijeme komanda redovne vojske također pravi velike propuste. Dolazi, među ostalim, naredba da se u svakoj četi formiraju posebni udarni odredi sastavljeni od Srba (ili vodovi, ne znam točan naziv), te da se njima raspodjeli municija, a Hrvatima i ostalima ne! Narod je bio zaprepašten tom naredbom, ne samo komunisti nego i svaki razuman čovjek. Napredne snage našle su se u zaista nezavidnoj situaciji.

ganizacija HSS, jer su u to vrijeme ba-
Vojnici Srbi, radnici i seljaci, bili su
svjesni koliko je ta naredba bila glu-
pa i opasna, pa su pitali svoje oficire,
u prvom redu rezervne, što da rade?!
Savjetovalo im se da će biti najbolje
da podijele tu dobivenu municiju sa
svojim drugovima hrvatskim vojnicima,
jer je u svakom ratu vrlo važno
da vojnici imaju razvijeno drugarstvo
i međusobno povjerenje. Tako je i učinjeno
u dobrom dijelu slučajeva gdje
je doprla riječ KP. Ipak, ta je naredba
mnogo škodila borbenom raspoloženju
starojugoslavenske vojske.

Kao što je poznato, pravoga rata nije
ni bilo, osim junačkog otpora pojedina-
naca ili grupa, koje ionako od vlasti i
više vojne komande nisu dobile nika-
kvu potporu. Što se samo vojne orga-
nizacije tiče, bit će dovoljno spomenuti
kako je Požeški motorizirani artiljerijski
puk imao komoru koju su vukli
— volovi!

Razdoblje takozvane NDH

Nakon osnivanja takozvane Nezavisne
države Hrvatske, u redovima lijevog
krila HSS dolazi do pasivnog otpora
ustaškoj vladavini. Jedan dio Seljačke
zaštite, na čelu s Alojzijem Sabadijem,
leti za ustašama i natječe se tko će
biti »bolji Hrvat«. Većina se, međutim,
drži povučeno ogorčeni novim nesno-
sljivim stanjem, pogotovo nakon što
su ljudi saznali za pokolj u Gudovcu i
maltretiranje logoraša na Danici. Na
području koprivničkog kotara bilo je
samo pet ustaša emigranata i dobro
im dolazi u prvo vrijeme bilo kakva
pomoć Seljačke zaštite. Kasnije je se
žele riješiti i to čine vrlo energično. No,
tko je htio mogao je smjesta stupiti u
ustašku vojsku i policiju.

U Koprivnici ustaše odmah zabranjuju
izlaženje »Podravske novine« i pokreću
svoj tjednik »Koprivnički Hrvat«. Poslovi
im, međutim, baš ne teku onako kako
su predviđali i željeli. Vidi se to čak i
iz njihova vlastita pisanja u »Koprivničkom
Hrvatu«. U nekoliko brojeva mogu se naći
pozivi »Ustaške mladeži« da se »mladi
Hrvati i Hrvatice« koji žele dobiti namješ-
tenje, jave u logoru ili taboru ustaške mlade-

**Ko uredništva. Prilog »Koprivničkog
Hrvata« pod naslovom »ŽAP« na žalost
više ne može izlaziti. Ustaška mladost je
uložila mnogo truda i požrtvovanja, da
bi imala svoj stalan listić, u kojem bi
iznašala sav rad, stvaranje i napredak
svoje organizacije. Kod toga je apelirala
na građanstvo, da ju razumije i pomogne
u tom nastojanju. No ovi apeli ostali su
bez uspjeha. Bez materijalnih sredstava,
bez fondova i potpore. Ustaška mladež
nije u stanju snažiti troškove tiska, pa
ova lijepa akcija naše mladeži mora biti
obustavljena.**

Uredništvo.

*Ustaše nisu imale podršku Podravaca.
»Koprivnički Hrvat« 25. X 1941. piše da
se mora ukinuti »ŽAP« — prilog ustaške
mladeži — zbog nezainteresiranosti
građanstva*

ži. A značajno je priznanje njihove
političke »snage« u Koprivnici i okolici,
kad su ukinuli »ŽAP« — omladinski
prilog »Koprivničkog Hrvata«, jer za
nje ga koprivničko građanstvo nije
imalo zanimanja i nije ga materijalno
željelo poduprijeti.

Logornik Udžbinac pak još 1942. godi-
ne piše komentar na prvoj stranici
»Koprivničkog Hrvata« u kojem govori
kako se tobože razočarao jedan općinski
načelnik, kad su mu partizani »naši
Mačekovci«, a kad je tim partizanima
rekao da je njihov mačekovac, da su mu
oni rekli: »Vrag ti tvojega Mačka!«.

Ovakav stav najvećeg dijela hrvatskog
seljaštva bio je i posljedica propagande
i aktivnog otpora Komunističke partije,
kao i pripadanja lijevog krila HSS i toga
su ustaše bili svjesni.

Kotarska organizacija HSS

Ubrzo nastupa vrijeme kada ustaše
nastoje upisati u svoj pokret što veći
broj organizacija HSS. U tu svrhu po-
duzimali su sve moguće korake. Posebno
im je bilo stalo do lijevih or-

cili u opticaj parolu kako su i oni sami borci za socijalnu pravdu. Zato je, po njima, svakom poštenom radniku i seljaku mjesto u ustaškom pokretu! Naravno, to je bila samo jedna lažna parola.

Posebno ih je zanimala Koprivnica i njena kotarska, lijevo orijentirana, organizacija HSS. Smatrali su da je to središte čitavog lijevog krila HSS u Podravini, a posebno ih je zanimalo Miškina, kao seljački pisac, međunarodno poznat i razglašen kao komunist ili barem napredno orijentiran. Stoga su njega i njegove suradnike nekoliko puta zatvarali, pa puštali na slobodu i ponovo zatvarali, ne bi li ih natjerali u ustaški pokret. Tim bi aktom Miškina automatski postao i član Pavelićevog »Hrvatskog sabora«, koji je želio osnovati u cilju davanja kakve-takve šire platforme svojoj vladavini.

Eventualnim ulaskom Miškine u ustaški pokret, ustaše bi dobili snažnu propagandnu parolu za sebe i svoje namjere. Nakon višekratnog zatvaranja i puštanja na slobodu, uspijevaju natjerati Kotarski odbor HSS da održi svoj prošireni plenum. Nije im bio dovoljan sastanak održan 27. srpnja 1941. godine, što ga je sazvao Ivan Kraljić, jer to zapravo i nije bio sastanak organizacije HSS.

Napokon je na zahtjev Martina Nemca i ustaškog doglavnika Andrije Betlehe- ma održan 7. rujna 1941. prošireni plenum kotarske organizacije HSS u Seljačkom domu. Na sastanak su bili pozvani i prof. Mihajlo Pavlović i Ivan Paprika, kao članovi HSS, iako nisu tada imali u njemu nikakve funkcije. Pozvali su ih zapravo kao suradnike i komuniste, da bi im pomogli gdje to bude moguće. Papriku su taksijem poslali u Hlebine po Franju Gažija.

Na plenumu govorilo ih je nekoliko. Koliko se sjećam, govorili su Miškina, oba Gažija, Prvčić i još neki. U svome govoru Miškina je rekao kako ga optužuju da je komunist. Zatim je iznio svoj stav prema socijalnim problemima s naglaskom da i svi ostali društveni problemi, pa i nacionalno pitanje, imaju svoj korijen u socijalnoj problematici. I završio po prilici slijedećim riječima: »Eto, tako ja mislim,

Broj 55/1942.

Oglas

Hrvatski Ustaški Tabor grada Koprivnice poziva sve mladiće od 17 do 20 godina koji žele službu, da se jave u ovom Taboru gdje će dobiti potanje upute.

Za Dom — spremni!

Tabor grada Koprivnice

Ovako su ustaše mamili omladinu u svoju organizaciju. (Faksimil iz »Koprivničkog Hrvata« 1942. godine).

pa ako je to komunizam, onda sam ja komunist!« Slično su govorili i ostali, samo svaki na svoj način.

Na kraju donijet je zaključak da prošireni plenum ima puno povjerenje u kotarski odbor i jednoglasno mu prepušta da sam donese odluku o odnosima s ustaškim pokretom. S tim prijedlogom složili su se svi prisutni, pa i sami ustaše, jer su bili uvjereni da će kotarska organizacija HSS pristupiti ustaškom pokretu. Sam se odbor HSS, to jest predsjednici svih općinskih organizacija, povukao u kuću Valke Lobarca, gdje je održan novi sastanak, bez prisutnosti policije, ustaša itd. Na sastanak su pozvali i prof. Pavlovića i Papriku.

Sastanak je otvorio Miškina. Počeo je otprilike ovako: »Ako vi tako odlučite, ja sam se spreman žrtvovati, ukoliko time mogu spasiti našu braću Srbe i Židove!«. U raspravi prvi se javio predsjednik općinske organizacije iz Novigrada Trnski: »Nikoga ti ne buš spasil. Oni samo hoćejo da mi postanemo člani ustaškog pokreta da bi i v naše ime mogli klati, plačkati i ubijati! Ja vnuter nejdem, pa makar me zaklali pred mojim platom!«

Slično su reagirali i ostali. Najduže se raspravljalo o izjavi, jer nekakva izjava se morala dati za javnost. Sjećam se kako je netko dobio Miškini: »No sad te buju zeli vu svoj Hrvatski sabor!«, na što je on odgovorio: »Nikaj zato, samo ak mi ne zemu glavu«. Na kraju je dogovoreno da se sastavi izja-

va iz koje će se jasno vidjeti da nisu stupili u ustaški pokret, da svi imaju povjerenje u prvom redu u Miškinu i da žele poslati poglavniku svoju delegaciju koja će mu izraziti svoju stajališta, a da se zaslađi gorka pilula nepristupanja, ujedno će mu izraziti i nadu u bolju budućnost.

U drugu su se sobu povukli Miškina i Franjo Gaži i vratili se već nakon pet minuta s gotovom izjavom. Pročitale su je i svi su se s njom složili. Poslije toga je netko od prisutnih predložio da gotovu izjavu uzmu Pavlović i Paprika i da je jezično i stilski dotjeraju. Bilo je to za čas gotovo i kad su se vratili ostalima, predloženo je da se izjava naslovi na kotarskog predstojnika u Koprivnici. Bio je to još jedan način da javnost sazna kako kotarska organizacija HSS Koprivnica nije stupila u ustaški pokret. Stvar je u tome što su druge organizacije koje su »pristupile« u ustaški pokret naslovljavale svoje izjave bilo osobno poglavniku, bilo ministru unutrašnjih poslova Artukoviću. Ova izjava iz Koprivnice bila je jedina naslovljena kotarskom predstojniku. Izjava je također poslana i uredništvima »Hrvatskog naroda« i mjesnom ustaškom tjedniku »Koprivnički Hrvat«.

Zanimljivo je navesti zašto se nastojalo da ta izjava svakako bude objavljena. Razlog je zapravo jedinstven: željelo se dati do znanja da se te izjave »lojalnosti« poglavniku i NDH mogu pisati i drugačije, s dozom otpora, s pozivom na neke vrste pregovora. Ta izjava uopće nije bila u skladu s ostalim eskalativnim izjavama privrženosti »novoj državi«, već se, dapače, u njoj traži audijencija kod samog poglavnika, kako bi mu se mogle iznijeti neke pritužbe i drugi stavovi.

Da ustaše stvarno nisu bili zadovoljni s tom izjavom, najbolji je dokaz njezina sudbina. 1. U »Novom listu« u Zagrebu objavljena je posebno, točno onako kako je bila pisana u originalu, odijeljena od izjava slična karaktera. Tako se i željelo. Tiskana je 11. rujna 1941. godine. 2. »Hrvatski narod« nije u prvi mah znao što bi s izjavom učinio. Napokon je i ovaj list objavio, jer nije se moglo šutjeti kad je već objav-

ljeno u »Novom listu«. Objavili su je, međutim, tek 13. rujna 1941. Netko od ustaških novinara dosjetio se jadu, pa je izjavu objavio u sklopu ostalih sličnih napisa, tako da je izgledalo da je i HSS iz Koprivnice dao jednodušnu podršku NDH. 3. Koprivnički ustaški tjednik »Koprivnički Hrvat« nikad nije objavio izjavu, a koprivničke ustaške glavešine psovale su »proklete muže« koji se usuđuju suprotstaviti se poglavniku. 4. Sam poglavnik nikad nije pozvao podravsku delegaciju. Prema izjavi Mije Bzika, poglavnikovog pobočnika, koju je dao Viktoru Senjanu, knjižaru i tiskaru iz Koprivnice, poglavnik je izjavio da njega neće ucjenjivati kojekakvi seljaci.

Ne namjeravam ocjenjivati koliko je ovakav postupak kotarske organizacije HSS bio mudar i ispravan. No, jedno je sigurno: nisu se bili pokorili ustaškoj čizmi kad je bila najjača, a što su učinili bilo je zapravo i jedino moguće u to doba. Za KP i narodno-oslobodilački pokret bilo je pak u ono vrijeme najvažnije da tako ugledan čovjek kao što je Miškina ne prizna ustaški pokret.

Zaglavak

Možda će se netko začuditi što u ovoj kratkom prikazu sastavljenom na temelju vlastitih sjećanja i nekih dokumenata, nije govoreno o vezama komunističkog revolucionara prof. Ive Marinkovića s Miškinom i lijevim krilom HSS. Učinio sam to namjerice, jer se o tome već podosta govorilo i pisalo. Osim toga nisam naveo niti mnoge zanimljive podatke o drugim vezama i djelatnostima lijevih haesosovaca i KP. Sve to zbog toga što bi to zahtijevalo više prostora.

Kako je izgledala daljnja sudbina pripadnika lijevog krila HSS u Podravini? Kao što je poznato, Miškinu su ubili ustaše u Jasenovcu 1942. godine, dok ih je dobar dio otišao u partizane (da spomenem samo najpoznatije: F. Gaži, T. Gaži, Ciković, Trnski, Prvčić i drugi).

Zašto u partizane nije otišao i Miškina? On je bio svjestan što ga čeka.

Grupa članova podravskog lijevog krila HSS potkraj rata: Martin Jendrić, Tomo Čiković, Franjo Gaži, Stjepan Prvčić, Tomo Gaži (Muzej grada Koprivnice)

Znao je da mu ustaše neće oprostiti i zaboraviti sve ono što je on učinio protiv njih i njihova poglavnika. Partija ga je pozivala da ode u partizane, ali on tada to nije želio učiniti. On je, među ostalim, s tim u vezi rekao: »Ja bih otišao, ali bi ustaše onda poklali cijelu moju obitelj. Bolje je da ja sam izgubim glavu nego svi moji. Ako me ubiju, samo će pokazati ostalim kakvi su krvoloci!« Cijela Miškinina obitelj bila je izravno vezana za narodno-oslobodilački pokret. Njegova kćer Dragica poginula je na Kalniku kao borac brigade »Braća Radić«, sin Vječeslav bio je interniran kao i Miškina u Jasenovac, a dvoje ostalih sinova sudjelovali su u borbi.

Da je Miškina bio u pravu oko svojeg strahovanja za obitelj, dovoljno govori primjer Franje Gažija, kojemu su nakon njegova odlaska u partizane zaklali roditelje kod kuće. No, nije bilo ni

potrebno otići u partizane, bilo je dovoljno da se samo govori protiv zlodjela ustaša, pa bi već nastradale cijele obitelji, kao što su primjerice zaklali roditelje Pavla i Antuna Vrbana iz Peteranca, studenata i istaknutih antifašista.

Zanimljivo je spomenuti što je mislila o podravskom lijevom krilu HSS stranačka vrhuška u Zagrebu. Oni su bili duboko uvjereni da su Miškina i njegovi suradnici, ako ne baš komunisti, ali svakako vrlo bliski komunističkim idejama, na svaki način spremni za suradnju s KP. Koliko su u to vjerovali najbolji je dokaz što su kasnije dopremili u Podravinu Božidara Magovca. Najprije je on došao u Hlebine i tu se sakrio pred ustašama, a odavde je našao vezu za odlazak u partizane. Magovcu je boravak u Hlebinama zapravo trebao poslužiti da se pred našim partijskim rukovodstvom legitimi-

ra kako je iskreno spreman surađivati s KP. Koliko je to stvarno bila istina, ubrzo se pokazalo. No, o tome je već dovoljno pisano.

O sve važnijoj i neposrednijoj suradnji podravskog lijevog krila HSS s Komunističkom partijom i narodno-oslobodilačkim pokretom u prvim godinama rata govori čitav niz podataka i događaja. Među ostalim, valja spomenuti da je već u jesen 1941. godine Kasim Čehaić-Turčin, sekretar Okružnog komiteta KPH za bjelovarski okrug, pozivao na dogovore i sastanke za dizanje ustanka u ovom kraju i predstavnike HSS. Sa znanjem Miškine sastancima prisustvuju T. Gaži i V. Loborec. Na povratku s jednog takvog sastanka

T. Gažija hapse i zatvaraju ustaški žandari. Kasnije je pušten na osnovi lažnog alibija.

Na kraju još par riječi o ostalim članovima napredne grupe o kojoj je bilo riječi u ovom radu: prof. Ivan Hiršl, član KP i KP Francuske u doba studije, nestao u nekom ustaškom logoru, prof. Mihajlo Pavlović-Zoltan, član SKOJ-a i kasnije poginuo u NOB, ing. arh. Zlatko Selinger-Zoltan, bio član SKOJ-a, danas živi u Zagrebu, Božidar Rušak-Žic, poginuo u NOB, Marijan Čmelić, poginuo u NOB, a surađivali su i mnogi drugi.

Jednom će mi se pružiti prilika da o svima kažem nešto više, jer to su i zaslužili.

(Ilustracija J. Turković)